

A RÉGI MAGYAR BAROMFIFAJTÁK SZEREPE A NEMZETI AGRÁRKÖRNYEZETVÉDELMI PROGRAMBAN I. ÖKOLÓGIAI BAROMFITENYÉSZTÉS ÉS TARTÁS

Adottságai és tenyésztési kultúrája alapján Magyarország az ökológiai állattenyésztés központjává fejleszthető. Sajnos ma még az állattenyésztés az ökológiai gazdálkodás mostohagyermekének is nehezen nevezhető, az átállási támogatások az 1990-es évek végéig szinte kizárólag a föld- és növényhasználatra vonatkoztak. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy a tényleges ökológiai gazdálkodás nem képzelhető el természetes állattartás nélkül, s ez különösen igaz a kisállatok, azon belül is a különféle baromfifajok tartására.

A jelenleg elsősorban génbankokban és fajtagyűjteményekben fenntartott különféle magyar baromfifajokra és fajtákra alapozva, az előírások szerinti tartási és takarmányozási módok és az ellenőrzési rendszerek kidolgozásával a különleges piaci igényeket a jövőben márkázott, végeredményben valóban ökológiai gazdálkodásból származó termékekkel elégíthetjük ki, lényegesen bővítve ezzel az országban előállított egészséges (és jó ízű!) baromfitermékek mennyiségét és exportválsztékát. A hazai termelők rendelkezésére álló mezőgazdasági ingatlanok – szántók, erdők, tavak – egy része ökogazdálkodás céljára kiválóan hasznosítható baromfi-élőhelyként, természetes formájában éppúgy, mint kultúrmövény-ültetvényként vagy víziszármazók számára létrehozott vizes élőhelyként. Az ökológiai gazdálkodás bevezetése e területek gazdasági hasznosításának egyik meghatározó eleme lesz a jövőben. Ebben nyújthat igen fontos támogatást az 1999-ben meghirdetett, és 2002-től az agrártámogatások körét bővítő Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP), mely az ökológiai gazdálkodás elterjesztésének szükségességét, ezen belül a hagyomá-

nyos, őshonos állatfajták hasznosításának újbóli felkarolását kiemelten kezeli. Csukás Zoltán 1955-ben megjelent „A gazdasági baromfiak tenyésztése” című könyvében az alábbiakat írta: „...a magyar baromfi jelentőségét a múltban az adta meg, hogy hazánk baromfitenyésztése külterjes volt, azaz más állattal nem hasznosítható baromfitakarmányok gyűjtésén nyugodott.” A természet által szelektált parlagi eredetű állományaink edzettségét, ellenállóképességét, élénk vérmérsékletét külön hangsúlyozta. Éppen az általa említett tulajdonságok alapján tekintjük régi magyar baromfifajtáinkat a hazai ökológiai baromfitartás meghatározó elemének.

Tenyésztési eljárások, fajta-keresztezők kialakítása

Szinte valamennyi régi magyar baromfifajta ma már csak génbankokban, fajtagyűjteményekben található meg. A szakszerű génbanki, génmegőrzési tevékenység teszi lehetővé, hogy az egyes fajtákat igény szerint viszonylag gyorsan felszaporítsuk és termelésbe vonjuk. Ennek során azonban mindig a

génmegőrzés biztonsága az elsődleges, tehát bármiféle kiválogatás, szelekció csak úgy végezhető az állományokban, ha az eredeti, kiinduló génbanki állomány változatlan formában megőrizhető, fenntartása biztosított. Figyelembe kell vennünk, hogy bármiféle célzott tenyész kiválasztás (elsősorban a testsúly és szaporaság fokozását célzó szelekció) az eredeti, parlagi állományokra jellemző egyéb, ökológiai gazdálkodásban előnyös tulajdonságokat (pl kereső életmód, húsmínőség, ellenállóképesség) megváltoztathatja, kedvezőtlen irányba befolyásolhatja. Ennek kivédése érdekében két tenyésztési eljárás látszik célravezetőnek. Az egyik a parlagi fajtával végzett cseppvérkeresztezés (egyszeri keresztezés), mellyel egy adott fajtára jellemző tulajdonságokat kívánunk rögzíteni egy másik fajtában, a keresztezést követő visszakeresztezéssel és szelekcióval. Ennek eredménye egy új fajtaváltozat, melyet kialakítása után fajtafenntartó szelekcióval tenyészünk tovább (nem lehet viszont cél ebben az esetben a termelési mutatók további, folyamatos fokozása). A másik tenyésztési eljárás a fajta-keresztezés, és a fajták kombinálódó ké-

1. táblázat A heti tojástermelésben jelentkező relatív heterózis fajtatiszta és keresztezett magyar őshonos tyúkállományokban, a termelés első 13 hetében.

Tyúk genotípusa (kakas x tojó)	Heti tojástermelés (%)	Heterózis (%)
sárga magyar x sárga magyar	42,2	0
kendermagos magyar x kendermagos magyar	45,5	0
fehér magyar x fehér magyar	20,2	0
sárga magyar x kendermagos magyar	45,6	33,2
kendermagos magyar x sárga magyar	51,3	6,5
sárga magyar x fehér magyar	16,3	-46,0
fehér magyar x sárga magyar	53,5	77,1

ességének vizsgálata. Eszerint őshonos fajtáinkat egymással, vagy egyéb kultúrfajtákkal keresztezve, összehasonlító kísérletekben kiválaszthatjuk azt a fajtakombinációt, mely céljainknak és tartási feltételeinknek – esetünkben az ökológiai gazdálkodás egy adott ágának – leginkább megfelel. Több ilyen jellegű kísérlet eredménye birtokában állítható, hogy ez a tenyésztési módszer – különösen akkor, ha a keresztezéssel heterózishatást is sikerül elérnünk – a legcélravezetőbb megoldás, figyelembe véve azt is, hogy eredeti tenyészállományainkat lehetőleg változatlan formában kívánjuk fenntartani (elsődleges, génmegőrzési szempont). Fentieket az 1. táblázatban közölt kísérleti eredményekkel illusztráljuk (Barta I., 1998. nyomán).

A bemutatott kísérletben lényeges különbség mutatkozott a fajtatiszta fehér magyar és a fehér magyar x sárga magyar keresztezés tojástermelése között. Míg a vizsgált fajták közül a fehér magyar tojástermelése volt a leggyöngébb, F1 utódainak termelése valamennyi fajta és kombináció között a legjobbnak mutatkozott. Érdekes ugyanakkor, hogy ugyanezen két fajta reciprok keresztezése a leggyöngébb termelési eredményt adta. Következésképpen a fehér magyar kakas és a sárga magyar tojó kombinációja jelentős pozitív heterózist mutatott, míg a fordított keresztezésre e két fajta volt a legérzékenyebb (negatív heterózis). Mind a cseppvér-, mind a fajtakeresztezés tehát előzetes tesztekét kíván a nemesisítőtől ahhoz, hogy az adott fajtakör-

ből az arra legalkalmasabb genotípust választhassa ki az ökológiai gazdálkodásra. Természetesen az említett két alapeljárás kombinációját, ill. egyéb, bonyolultabb eljárásokat is alkalmazhatunk a fajták és fajtakombinációk kialakítása során, e módszerek ismertetése azonban baromfitenyésztési szakkönyvek feladata.

Baromfitartás az ökológiai gazdaságban

Az ökológiai gazdálkodásban az állattenyésztés, önálló árutermelő szerepe mellett meghatározó módon járul hozzá a mezőgazdasági termelési rendszer egyensúlyának fenntartásához, a talaj szervesanyag-tartalmának növeléséhez, és a növények tápanyagigényének kielégítéséhez. A baromfitartás esetében a fentieket legalább két lényeges szemponttal egészíthetjük ki: egyrészt a parlagi típusú baromfifajok többsége részleges talajelőkészítésre, gyommentesítésre, kártevőmentesítésre kiválóan alkalmas, másrészt az egyes növényi kultúrák ökológiai szempontok szerinti fenntartását segítik elő (trágyázás, kártevő-mentesítés, talajlazítás, gyomtalanítás). Minthogy az ökológiai állattartás termőföldhöz kapcsolódó tevékenység, a baromfiak számára is lehetővé kell

tenni a szabad mozgás lehetőségét úgy, hogy ezzel egyúttal – lehetőség szerint folyamatosan – az ökológiai növénytermesztést is segítsük. Természetesen baromfiak esetében is szigorúan korlátozni kell az egységnyi területen tartott állatok számát ahhoz, hogy a gazdálkodási egységen belül a növénytermesztés és az állattenyésztés egysége a környezetszennyezés minimális veszélye nélkül megvalósuljon (a területen legfeljebb 170 kg N/év/ha nitrogénterhelés megengedett, 2. táblázat).

Az állattartásra vonatkozó telephigiéniai előírások szigorú betartása fokozottan érvényes abban az esetben, ha több faj együtt kívánunk tartani. Egyes fajok esetében elkülönített tartási feltételek kialakítása szükséges. A baromfi esetében is általános szabály, hogy egy ökológiai módon gazdálkodó egységben valamennyi állatot az ökológiai feltételek szerint kell tartani.

Az ökológiai gazdálkodásra való átállás egyes szabályai

Az átállási szabályok azokra a gazdálkodókra vonatkoznak, akik a várakozási idő miatt még nem kaphatták meg az ökológiai minősítést, viszont az ökológiai gazdálkodás szabályait betartják. Az átállásra vonatkozóan, baromfi esetében az előírások néhány sajátos szabályt is megfogalmaznak:

- Az ökológiai baromfitartásban kifutóként használt földterületnek, továbbá a saját takarmánytermő területeknek meg kell felelnie az ökológiai gazdálkodás követelményeinek, és be kell tartani az előírt átállási időszakot (kifutókra 1 éves átállási időszak érvényes).

2. táblázat A régi magyar baromfifajtákra vonatkozó hektáronkénti megengedett egyedszám az ökológiai gazdálkodásban (becsült adatok)

Baromfifaj/típus	170 kg N/ha/év egyenértéknek megfelelő egyedszám (db/ha)
Csirke (húshasznú)	580
Tyúk (tojó)	230
Kacsa	500
Lúd	120
Pulyka	80
Gyöngytyúk	870

- Alapszabály, hogy a tojótyúkok tartása esetén legkésőbb a jércék 18 hetes korától, húsrá történő hasznosítás esetén legkésőbb a csibék 3 napos korától kell az ökológiai tartás feltételeit megteremteni. Átállás esetén ez úgy módosul, hogy az ökológiai tartás előírásait a termék értékesítését megelőzően legalább 10 hétig (csirke-hizlalás esetén) ill. 6 hétig (tojástermelés esetén) kell betartani.

Az állatok beszerzése

Az ökológiai baromfitartásban mindenképpen előnyben kell részesíteni a szabadtartásra alkalmas, betegségekkel szemben ellenálló, többhasznú fajtákat. Ökológiai gazdálkodásra sem az intenzív húshibridek, sem a ketreces tartásra kialakított tojóhibridek nem alkalmasak.

A naposállatok kizárólag ellenőrzött tenyészketetőkötől szerezhetők be, ahol az állategészségügy által engedélyezett és előírt preventív kezeléseket elvégezték.

Az ökológiai gazdálkodás feltételei szerint tartott, a tenyésztő szervezetek által nyilvántartott, folyamatosan ellenőrzött tenyészállományoktól származó naposállatok alkalmasak ökológiai tartásra. Amennyiben ilyen állatok beszerzésére nincs mód, megengedett a korábban említett, legfeljebb 3 napos (hústermelésre) vagy 18 hetes (tojástermelésre) állatok beállítása is. Ez a könnyítés a 2003. december 31-

ig tartó átmeneti időszakra érvényes akkor, ha azt az ellenőrző szervezet előzetesen engedélyezte. Fentiekől függetlenül, az értékesítésre kerülő állatok eredetigazolása minden esetben szükséges, melyet a keltetőüzem az ellenőrző hatóságok és szervezetek igazolása alapján adhat ki.

Takarmányozás

Az ökológiai baromfitartás célja nem a legnagyobb hozam elérése, hanem a különleges minőségű termék előállítása. A takarmányozási feltételeket úgy kell kialakítani, hogy a baromfiak különböző fejlődési szakaszaiban szükséges táplálóanyag igény kielégítésre kerüljön. Ajánlott a takarmányválasztás lehetőségének megteremtése. Az állatok számára folyamatosan zöld növényzettel fedett, szabad, természetes talajú kifutót kell biztosítani. Egészségkárosító, visszafordíthatatlan hizlalási módokat az ökológiai gazdálkodásban nem szabad alkalmazni, így a tömés bármely formája, baromfifajtól függetlenül tilos!

Az ökológiai gazdálkodás alapelvei szerint *az állatokat ökológiai termelésből származó, lehetőleg saját takarmánnyal kell etetni*. A felhasznált takarmány legfeljebb 30%-a átállásból is származhat, illetőleg ha az átállásból származó takarmány saját gazdaságból való, akkor aránya legfeljebb 60% lehet. A 2005. augusztus 24-éig tartó átmeneti időszakban korlátozott mennyi-

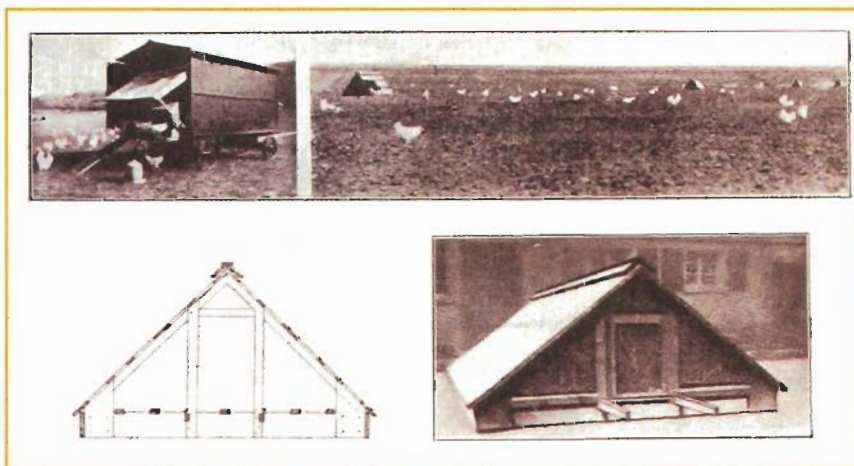
ségben, hagyományos módon termesztett takarmány felhasználása is engedélyezett, ha a termelőnek nincs módja kizárólag ökológiai módon termelt takarmányt beszerezni. A hagyományosan termesztett takarmány engedélyezett részaránya baromfifajok esetében, éves átlagban legfeljebb 20%. (Ezen belül a napi takarmányadagban a hagyományosan termesztett takarmány részaránya legfeljebb 25%.) Hagyományosan előállított mezőgazdasági eredetű takarmány-alapanyagok azonban csak abban az esetben használhatók az állatok etetésére, ha előállításuk során nem használtak kémiai oldószereket (pl. extrahált darák). Állati eredetű takarmány-alapanyagok általában nem használhatók fel keveréktakarmányok előállítására, és tilos bármilyen antibiotikum, kokcidiosztatikum, növekedésserkentő vagy bármely más növekedés- illetve termelékenység-fokozó szer használata. Hasonlóképpen tilos géntechnológiával módosított szervezeteket (GMO), ezek származékait illetve általuk előállított anyagokat bármilyen módon a takarmányozásban felhasználni.

A hizlalási időszakban felhasznált takarmány legalább 65%-át gabonafélékből kell összeállítani, lehetőleg szemesmagvak (búza, kukorica, árpa, zab) formájában. A napi takarmányadag friss vagy szárított szálatakarmánnyal, illetőleg meghatározott feltételek szerint előállított, silózott takarmánnyal is kiegészíthető.

Az állattartás sajátos szabályai

Az ökológiai gazdaságokban az állatok bármiféle csonkítása tilos, így a tojótyúktartásnál gyakorta alkalmazott csőrkuratítás sem megengedett. Nem alkalmazható a naposkori körömvágás sem.

Az állatok ivartalanítása bizonyos termékek előállítása esetén engedélyezett, így a megfelelő szakértelemmel elvégzett kappanozás az ökológiai gazdálkodásban is lehetséges.

1. ábra vándorólas tyúktartás

3. táblázat		A vágás engedélyezett legkorábbi időpontja különböző baromfifajok esetében
csirke	81 nap	
káppan	150 nap	
pekingi kacsa	49 nap	
pézsma tojó	70 nap	
pézsma gácsér	84 nap	
mulárd kacsa	92 nap	
gyöngytyúk	94 nap	
pulyka	140 nap	
pecsenyeliba	140 nap	

Az ökológiai gazdálkodás szabályai szigorúan előírják azt az életkort, amikor az egyes baromfifajok vághatóak. A fenti felsorolás a rendelet szerinti minimális vágási kort tartalmazza, melyhez megjegyezzük, hogy a pekingi kacsa 49 napos engedélyezett vágási kora igen alacsony, sokkal inkább a 60-70. nap közötti vágási kor a reális, míg az ökológiai gazdálkodásra javasolt, lassú növekedésű, parlagi kacsafajták esetében a hizlalási időszak még ennél is hosszabb lehet (3. táblázat).

Az állatok elhelyezése épületekben és a szabadban

Az állatok elhelyezésekor elsősorban az adott faj természetes biológiai igényeit kell figyelembe venni. Az istálló természetes megvilágítása és légcseréje mindenképpen követelmény. Az istállóhoz a baromfifajok sajátosságaitól függően különböző, megfelelő módon elkerített, ragadozók ellen védett kifutókat kell építeni. Vízszármayások számára szabadon hozzáférhető vízfelület (tó, patak) is szükséges.

Az ökológiai gazdálkodásban ismét előtérbe kerülhetnek a már elfeledett szabadtartásos baromfitartó rendszerek, pl. a vándoroloztatás, ill. ennek különböző változatai (1. ábra). Bármelyik formát is választjuk állataink elhelyezésére, mindenképpen védelmet kell nyújtanunk számukra a szélsőséges időjárásal szemben úgy, hogy szabad tartásban egyúttal megfelelő kiegészítő táplálékhoz is jussanak. Ezért baromfiállományaink számára teljes élettartamuk legalább egyharmad részében biztosítani kell a szabadtéri kifutót. A kifutón könnyen hoz-

záférhető, megfelelő számú etető- és itatóvályút kell elhelyezni. Az talán már említést sem igényel, hogy a zárt, ketreces tartás az ökológiai gazdálkodásban nem megengedett.

Az ökológiai baromfitartásban használt épület feleljen meg az alábbi feltételeknek (ld. még 4. táblázat):

- Az alapterület legalább egyharmada alomanyaggal (pl. szalma, fátorgács vagy tőzeg) borított, szilárd aljzatú, azaz ne rácsosolt legyen.
- A tojótyúkok épületeit a tyúkok által hozzáférhető tojófészkekkel kell ellátni.
- Az istállóba ülőrúdat kell beállítani, számuk és méretük legyen arányban a csoportok méretével és az állatok számával.
- Az épületeket az állatok méretének megfelelő kibúvó nyílásokkal, vagy egyéb kijáratokkal kell ellátni, teljes hosszuk legalább 4m/100m² épület-alapterületenként.
- Egy épületen belül legfeljebb az alábbi létszámok helyezhetők el:
  - 4800 csirke,
  - 3000 tojótyúk,
  - 5200 gyöngytyúk,
  - 4000 tojó pekingi vagy pézsmakacsa, 3200 gácsér pekingi vagy pézsmakacsa, illetve egyéb fajtájú kacsa,
  - 2500 káppan, liba vagy pulyka.
- A húshasznú baromfi tartására használt épületek összterülete egy adott termelési egységen (telepen) belül nem haladhatja meg az 1600 m²-t.

Tojótyúkok esetében a természetes fény kiegészíthető mesterséges megvilágítással úgy, hogy a naponta legfeljebb 16 órás megvilágítási időszaktól egy mesterséges megvilágítás

nélküli, legalább 8 órás folyamatos pihenési periódus kövessen.

Állategészségügyi szempontok miatt az épületeket minden felnevelt baromficsoport után teljesen ki kell üríteni. Ezidő alatt az épületet és a felszereléseket tisztítani és fertőtleníteni kell. Továbbá, amikor egy csoport baromfi felnevelése befejeződött, a kifutókat is üresen kell hagyni, időt hagyva arra, hogy a vegetáció újra fejlődjön. A fenti követelmények nem vonatkoznak azokra a kis létszámú baromficsoportokra, amelyeket nem zárt kifutón, hanem szabadon tartanak.

DR. SZALAY ISTVÁN

ROLE OF TRADITIONAL HUNGARIAN POULTRY BREEDS IN THE NATIONAL AGRI-ENVIRONMENT PROTECTION PROGRAMME I. ECOLOGICAL POULTRY BREEDING

After the introduction of the National-Agri-environment Protection Programme (NAKP) published in the previous issues, the author discusses the role of traditional (mostly indigenous) Hungarian poultry breeds in the fulfilment of NAKP. In the first part, special rules concerning ecological poultry breeding and production as part of that Programme is dealt with in detail.

4. táblázat					Az egyes baromfitípusok megfelelő elhelyezését biztosító legkisebb istálló és kifutó alapterületek, és az elhelyezés egyéb előírásai	
Állatfaj/ csoport	Istálló alapterület (az állatok számára szükséges nettó alapterület)			Kifutó alapterület (szabadtéri területek a legelők kivételével)		
	Megengedett egyedszám (db/m ²)	Ülőrúd hossza (cm/állat)	Fészkek	Az egyes rotációkban szükséges alapterület (m ² /egyed)		
Tojótyúk	6	18	8 tojó/ fészkek vagy 120 cm ² közös fészkektérület/állat	4; ha nem lépi túl a 170 kg N/ha/év határértéket		
Húshasznú baromfi	10; de maximum 21 kg élőtömeg/m ²	20 (csak a gyöngytyúkok esetében)		3; brojler, gyöngytyúk 4,5; kacsa ha nem lépi túl a 170 kg N/ha/év határértéket		
Hízó baromfi mozgó vándor ólakban	16 (*) a mozgó vándor ólakban, de maximum 30 kg élőtömeg/m ²			2,5 ha nem lépi túl a 170 kg N/ha/év határértéket		

(*) Csak olyan mozgó vándor ólakban lehetséges, amelyek alapterülete nem lépi túl a 150 m²-t, és éjszaka is nyitottak.